

του Κρίτωνα Ηλιόπουλου

Ένα νέο μαζικό κοινωνικό φαινόμενο εμφανίζεται κάθε Σαββατοκύριακο στη Βραζιλία, κυρίως στη μεγαλούπολη του Σάο Πάουλο, με πρωτοβουλία παιδιών 15-17 ετών. Τα παιδιά, χωρίς να γνωρίζονται μεταξύ τους, φτιάχνουν μια ιντερνετική σελίδα με τίτλο «**Πάμε βολτίτσα**» (**Rolezinho**) και κανονίζουν να συγκεντρωθούν σε ένα μεγάλο εμπορικό κέντρο της πόλης για να διασκεδάσουν. Συνήθως ακούν απλώς μουσική και χορεύουν. Πού είναι το παράξενο; Αν αυτά τα παιδιά ανήκαν στον ίδιο κόσμο με τους άλλους πολίτες που «βολτάρουν» στα εμπορικά κέντρα, δεν θα ήταν καθόλου παράξενο.

Όμως τα παιδιά διαφέρουν. Διαφέρουν στην εμφάνιση, στο χρώμα του δέρματος και, προπαντός, ανήκουν σε διαφορετική κοινωνική τάξη. Είναι τα παιδιά της «περιφέρειας», των απομακρυσμένων από το κέντρο παραγκουπόλεων, όπου συνωστίζονται εκατομμύρια οικογένειες εργαζόμενων και ανέργων. Είναι οι «αποκλεισμένοι» της μεγαλούπολης: δεν έχουν μετρό και λεωφορεία, δεν έχουν τρεχούμενο νερό, δεν έχουν αποχέτευση, δεν έχουν σχολεία, δεν έχουν καν δικαιώματα. Τα παιδιά από τις φτωχογειτονιές πηγαίνουν στα εμπορικά κέντρα να διασκεδάσουν γιατί, όπως λένε, είναι «το μόνο μέρος όπου δεν πληρώνεις για να μπεις». Και πράγματι, τα τεράστια εμπορικά κέντρα είναι ιδιωτικές επιχειρήσεις που «πουλούν» ή νοικιάζουν δημόσιο χώρο, όχι μόνο για αγορές αλλά και για βόλτα, διασκέδαση, σινεμά, φαγητό, συναντήσεις. Οι άλλοι δημόσιοι χώροι σπανίζουν.

Το φαινόμενο «βολτίτσα» στο μολ δεν θα είχε γίνει θέμα συζήτησης και αντικείμενο κοινωνιολογικών μελετών εάν δεν είχε... απαγορευτεί! Ακριβώς. Αρκετά μολς του Σάο Πάουλο κατέφυγαν στη δικαιοσύνη και πέτυχαν μια απόφαση που απαγορεύει αυτό που θα έπρεπε να λογικά επιδιώκουν, την είσοδο κόσμου στο χώρο τους — που θέλουν να τον παρουσιάζουν ως δημόσιο. Ένα μολ, παρότι ιδιωτικός χώρος, δεν είναι κλαμπ που επιλέγει την πελατεία του, θέλει να παίξει το ρόλο του δρόμου με τα καταστήματα και τα σινεμά, το ρόλο της πλατείας με τα μπαρ και τις ταβέρνες, όπου ο καθένας περνάει, βλέπει, αγοράζει ή όχι, κάθεται ή φεύγει. Δεν μπορεί να κάνει φείδες κοντρόλ, όχι μόνο γιατί ο νόμος το απαγορεύει, αλλά γιατί έτσι καταργεί τη λειτουργία που το ίδιο θέλει να πουλήσει. Να όμως που το έκαναν, γιατί ενοχλήθηκαν από την παρουσία των «βάρβαρων».

Εδώ αρχίζουν γι' αυτούς τα προβλήματα. Ο ρατσιστικός και ταξικός αποκλεισμός καταδικάστηκε από πολλές μαζικές οργανώσεις, ειδικά όσες εκπροσωπούν μαύρους. Οργανώθηκε συγκέντρωση διαμαρτυρίας σε εμπορικό κέντρο — η αστυνομία χρησιμοποίησε δακρυγόνα και πλαστικές σφαίρες. Η καταστολή είχε το αντίθετο αποτέλεσμα. Οι «βολτίτσες» επεκτάθηκαν, πήραν πολιτικές διαστάσεις και θεωρήθηκαν συνέχεια των διαδηλώσεων του περασμένου χρόνου. **Οι απαγορεύσεις έγιναν αντικείμενο πολιτικής πάλης, ακριβώς επειδή βγάζουν στην επιφάνεια τις ταξικές αντιθέσεις και τον κατακερματισμό της κοινωνίας των πόλεων σε αποκλεισμένους μεταξύ τους τομείς.**

Εδώ αρχίζουν και οι άλλες αντιφάσεις, νομικές και ιδεολογικές. Πώς να απαγορευτεί κάτι που δεν μπορεί να οριστεί; Γιατί είναι αδύνατο να οριστούν ως νέα αδικήματα η «βόλτα», τα τραγούδια ή το ντύσιμο.

Οπότε οι δικαστές υπέπεσαν στη γελοιότητα να εκδίδουν αποφάσεις που απαγορεύουν το αυτονόητο, καθιστούν δηλαδή παράνομες τις ...«βολτίτσες» και επιβάλλουν πρόστιμα σε όσους συμμετέχουν στην ομάδα «βολτίτσα» στα μολ — πράγμα παράδοξο, αφού δεν υπάρχει διαμορφωμένη ομάδα με συγκεκριμένα μέλη.

Γελοιότητα μεν, αλλά με σοβαρό αποτέλεσμα: δόθηκε το πράσινο φως στην αστυνομία να ελέγχει ποιοι θα μπαίνουν στα εμπορικά κέντρα. Αυθαιρεσία και ρατσισμός μαζί, δηλαδή. Με κάποιες γελοίες πινακίδες, αφού οι αστυνομικοί έφτασαν να απαγορεύουν την είσοδο και στους υπαλλήλους των καταστημάτων των μολς, ακριβώς επειδή είχαν το ίδιο χρώμα δέρματος με τους ανεπιθύμητους «βολταδόρους». Ο Γκίλσον, π.χ., είναι μαύρος και κατοικεί σε μια φτωχογειτονιά της περιφέρειας. Ο φύλακας στην είσοδο του μολ τον εμπόδισε να μπει. Όμως ο Γκίλσον πήγαινε στη δουλειά του, στο χαμπουργκεράδικο του μολ. Τα λόγια του αξίζουν να διαβαστούν προσεκτικά: «Έπεσα θύμα ρατσισμού, ο φύλακας με εξέθεσε εντελώς μπροστά σε όλη (!) τη μπουρζουαζία», δήλωσε, αγανακτισμένος που λόγω του χρώματός του οι φύλακες έκριναν ότι συμμετέχει σε «ρολεζίνιο». Ένα άλλο ερώτημα που τίθεται είναι: πόσα σαββατοκύριακα τα εμπορικά κέντρα θα βάζουν ένοπλους αστυνομικούς να φυλάνε τις κλειστές τους πόρτες; Πόσους «εκλεκτούς» πελάτες θα προσελκύσουν με αυτή την τακτική;

Οι «βολτίτσες» των νεαρών μπήκαν στο μικροσκόπιο για ανάλυση. Οι ιδιοκτήτες, οι μεγάλες εφημερίδες και οι κυβερνώντες πασχίζουν να πείσουν ότι δεν πρόκειται για κίνημα, ότι τα παιδιά δεν έχουν πολιτικές ούτε κοινωνικές διεκδικήσεις, ότι απλώς θέλουν να διασκεδάσουν, και πέφτουν έξω οι Αριστεροί αν προσπαθήσουν να εκμεταλλευτούν πολιτικά τα γεγονότα. Ο τίτλος του άρθρου του Economist είναι στον ίδιο τόνο: «Θέλουν να κερδίσουν την προσοχή, δεν ζητούν πολιτική αλλαγή». Γράφτηκαν κι άλλα: «Πρόκειται για αθώο παιχνίδι, για διασκέδαση»· «Οι βόλτες δεν είναι ταξική πάλη»· «Τα παιδιά με τα τραγούδια τους διεκδικούν καταναλωτικά προϊόντα, τα διαφημίζουν και τα αγοράζουν, δεν πολεμούν τον καπιταλισμό, τον διεκδικούν». Όμως τότε γιατί κράτος, καταστηματαρχες, πλούσιοι θαμώνες και πολιτικοί στρέφονται εναντίον της «αθώας διασκέδασης»; Αφού τα παιδιά «διεκδικούν τον καπιταλισμό» τότε γιατί ο καπιταλισμός τα καταδιώκει; Αφού «δεν κάνουν πολιτική» γιατί ο δημόσιος λόγος και ο νόμος ασχολούνται μαζί τους;

Είτε το επιδιώκουν είτε όχι, τα παιδιά κάνουν πολιτική διαμαρτυρία και μια αποκάλυψη. **Εμφανίζονται, υπάρχουν, διεκδικούν, ενώ θα έπρεπε να είναι «αόρατοι»,** γιατί οι άλλοι τους θεωρούν άσημους, βρόμικους, ενοχλητικούς. Το κόμμα της κοινωνικής ελίτ του Σάο Πάουλο σπεύδει να προστατέψει την εκλογική του βάση από τους «βαρβάρους»: «Πήγα τα εγγόνια μου στο τάδε εμπορικό κέντρο την Κυριακή», λέει ένας γερουσιαστής. «Πώς θα μπορούσαμε να αντιδράσουμε εγώ και άλλοι παππούδες αν ένα τσούρμο μαντραχαλάδες έμπαινε να κάνει μια “βόλτα”»;», και συνεχίζει: «δεν είναι αριστερή πράξη να πηγαίνεις στα μολ για να κάνεις βαρβαρότητες. Μερικά άτομα έμειναν με τη νοσταλγία μιας επανάστασης που δεν έγινε και δεν θα γίνει ποτέ»· και: «πρέπει να είμαστε πολιτισμένοι στις σχέσεις μας αλλιώς η ζωή θα γίνει ανυπόφορη». Φυσικά εννοεί ότι **η δική του** ζωή θα γίνει ανυπόφορη, **γιατί η ζωή των «άλλων» είναι ήδη σκέτη κόλαση.**

Τα τραγούδια, η «μεταμφίηση» και ο... Μπαχτίν που επιβεβαιώνεται

Τα **«ρολεζίνιος»** που οργανώνουν οι νέοι στα εμπορικά κέντρα εντάσσονται στην κουλτούρα των τραγουδιών φανκ, στο είδος που ανθεί στο Σάο Πάουλο και ονομάζεται funk ostentação, το φανκ της επίδειξης, επειδή εξυμνεί ως σύμβολα καταναλωτικά αντικείμενα πολυτελείας, αυτοκίνητα, γυαλιά ηλίου, αθλητικά παπούτσια — πάντα με αναφορά σε μάρκες. Γι' αυτό λένε ότι τα παιδιά απλώς θέλουν αντικείμενα πολυτελείας και όχι να ανατρέψουν τον καπιταλισμό. Ωστόσο, εάν ένας «υγιής» καπιταλισμός, όπως στις ΗΠΑ, μπορεί να ανέχεται, να υιοθετεί ή ακόμα και να χρηματοδοτεί τέτοιου είδους περιθωριακά τραγούδια που διαφημίζουν μάρκες (βλ. τον ράπερ **50cent**), στον «παραμορφωμένο» καπιταλισμό της Βραζιλίας οι εταιρείες καταδιώκουν τους νέους που αναφέρουν τη μάρκα τους στα τραγούδια τους.

Η αιτία βρίσκεται στην ιστορία της Βραζιλίας και είναι η ίδια που γεννά αυτά τα τραγούδια και τις απαγορεύσεις, όπως συνέβη παλιότερα με άλλες μουσικές, το choro και τη σάμπα. Οι περιθωριακοί «υμνητές» του καπιταλισμού ενοχλούν τον καπιταλισμό. Η μίμηση, ο ύμνος στα προϊόντα πολυτελείας είναι ο δικός τους τρόπος καταγγελίας της περιθωριοποίησής τους. Είναι καρναβαλική μεταμφίεση. Η καρναβαλική γιορτή, υποστηρίζει ο Μιχαήλ Μπαχτίν στο διάσημο έργο **Ο Ραμπελαί και ο κόσμος του**, δημιουργεί έναν εναλλακτικό κοινωνικό χώρο, με ελευθερία, ισότητα και αφθονία. Γι' αυτό η εξουσία ενοχλείται απ' αυτή την «απλή διασκέδαση».

Στη Βραζιλία το καρναβάλι περιορίζεται σε περικλειστούς χώρους που ονομάστηκαν «σαμποδρόμια». Τις προάλλες ο πρόεδρος των επιχειρηματιών των εμπορικών κέντρων είπε ότι συμπαθεί τους νεαρούς που κάνουν «ρολεζίνιο» και φανκ, αλλά η αστυνομία ας τους στείλει καλύτερα να το κάνουν στο «σαμποδρόμιο» που μένει αχρησιμοποίητο όταν δεν έχει καρναβάλι. Η ιστορία του φανκ επιβεβαιώνει τον Μπαχτίν.

Ο Κρίτων Ηλιόπουλος είναι μεταφραστής.

[ΕΝΘΕΜΑΤΑ](#), 9.2.2014